

acum 150 de ani

Se știe că, din cea mai adâncă vechime, teatrul a fost întia formă de manifestare artistică, poate chiar anterioară încercărilor plastice din cuaternar. El a reprezentat conștiința colectivă în momentele ei solemne, solicitînd sentimentul festivului, de natură religioasă sau laică. Bucuriile legate de evenimente periodice, cum este culegerea roadelor muncii, erau exprimate prin manifestări obștești în care se înfrățeau toate artele: muzica, dansul și jocul scenic. Ființă prin excelență socială, omul se integrează mulțimii din care face parte, în toate marile acte ale vieții, iar în înseși relațiile mai restrînse, ca acelea de familie, cercul acesteia se lărgește în ceasurile mari de tristețe sau de bucurie, cu tendința de a le asocia întreaga societate cunoscută. Astfel, nașterea, căsătoria și moartea se traduc folcloric prin ceremonii de esență dramatică, în care specificul național aduce nota diferențială, timbrul sensibilității colective. Cu atît de cuprinzătoare-i curiozitate intelectuală, avid să descopere varietatea structurilor morale omenesti, Montaigne relevază că, la unele popoare, bocetele au loc la nașterea pruncilor, iar cîntecele de bucurie, la moartea oamenilor. În acest fapt semnificativ se reflectă o concepție de viață răsturnată, în care valorile negative s-au substituit celor pozitive, nu însă fără a se manifesta în aceleași largi cadre obștești, singurele compatibile cu momentele cruciale ale existenței.

Numeroase sint și la noi formele dramatice din domeniul vast al folclorului. Teatrul popular, sub diverse forme, a precedat imemorial apariția celui literar. Iar în cadrul acestuia, veacul fanariot, caracterizat prin snobismul clasei dominante, a recurs la reprezentății în limba neogreacă și în cea franceză, înainte de a năzui să înzestreze poporul cu un teatru național, în propria lui limbă. O mină de patrioți s-a desprins însă acum un veac și jumătate, la Iași, din boerimea în cea mai mare parte înstrăinată, și a dat prima reprezentație în limba noastră, la 27 decembrie 1816. Iată cum înfățișează faptele Gheorghe Asachi, inițiatorul acestui eveniment:

„Disvoltarea ce au luat la noi teatrul național, emulația ce s-au deșteptat între autorii dramatici, și interesarea publicului în favorul acestui așezămînt, sînt simtoame ce minesc literaturii române un viitoriu și soșietății o școală practică, mai ales cînd estetica, moralul și o filologie rezonată, vor prezidui la asemenea lucrări. Făcînd voturi¹ ca acest element a vieții sociale, să se întemeeze pentru binele nației și pentru renumele conlucrătorilor, nu cred de prisos a da la lumină astă mică piesă² ce pe cel întai teatru român românește s-au reprezentat.

În o epohă de străinomanie, la 1816, am fost înființat un teatru de soșietate în casele repositului hatman Costantin Ghica, boer generos și iubitoriu de cultură. Actorii erau fii și fiice acelor întai familii, carii reprezen-

¹ Urări.

² *Mirtii și Hloe*; pastorală, prelucrată de Gh. Asachi, cea întai piesă dramatică reprezentată în limba română, Iași, Tipografia: Institutul Albinei, 1850. Procuvințare. (Cartea poartă însemnarea tirajului și a scopului filantropic: „Din una mie exemplare, prosoarate de Institutul Albinei în agiutoriu locuitorilor țarei de gios“).

tau piese franceze. Acestora am încredințat întreprinderea, pe atunci sumeală³, a face o breșă în acea străinomanie, adresind limba patriei către inimii patriotice. Și fiind că prea mult ar fi fost a vorbi deodată românește despre evenimente eroice au despre intrigi de salone, care atunce numai în limbi streine se urzeau, Muza modestă s-au fost învăscut⁴ în veșminte cămpene și cu agiutorul acestui prestigiu și a costumului național, cel mai pitoresc pentru păstori, inimile s-au încântat, și auzul au început a se dumesnici⁵ cu limba, ce pe atunce o numeau dialect. Impresia acestei reprezentații au fost plăcută. Cuvintele cele naive a lui Mirtil și Hloe, ce căpătară nou merit prin grația și talentul junelor (sic) diletanți, mult timp au răsunat în cercul societăților. Innoindu-le azi la auzul contemporanilor, pari-mi-se a plini o datorie a nu lăsa să se peardă suvenirul unei lucrări deși mici, totuși ca un început, interesante.

Sujetul piesei sânt sentimentele de respect, de evlavie, de iubire fiască, de recunoștință și de amor, care practicate în curăție, sânt temelii morale. Aceste sentimente naturale între păstori, nemuritorii Idilici Gesner și Florian le au înfășoșat în astă piesă drept model spre a fi imitate de clasele cetățenilor, care scop și noi l-am avut în vedere⁶.

Un îndoit scop, cultural și etic, l-a îndemnat așadar pe Gh. Asachi să intervină cu autoritatea sa pe lângă acei puțini oameni de bine din capitala Moldovei, ca să-i înduplece a rupe cu practicile lor cosmopolite și a-și da concursul la un început de faptă românească.

Poetul și-a dat mai departe curs imboldului său comemorativ, într-o compunere căreia îi vom da glas mai jos :

„Cătră
Mirtil și Hloe
moldo-români

pentru ziua aniversală (sic) a deschiderei Teatrului Național, în anul 1816.

In un timp de ovelire⁶, pe când limba cea română
Din palaturi îterită⁷ se vorbea numai la stână,
Nobili, voi, de neam și cuget, sfărâmand a sale jere⁸
Uorbit-ați întâi c-acia ce ni dau pâne și miere,
Ș-ați vădit în astă piesă c-a lor inimii nu sânt mute
La respect, la cunoștință⁹, la amor și la virtute.
Pârğa ștenii naționale cu drept voă să cuvine;
Suvenir ea să vă fie a junetelor sânine.

³ Indrăzneată, temerară.

⁴ Imbrăcat.

⁵ Familiariza, o'cișnui.

⁶ Ofilire.

⁷ Izgonită ? sau : „Din palaturi, întărită“ etc.

⁸ Flare, lanțuri.

⁹ Recunoștință.

„Tablo din «Mirtil și Chloes»“

(Din albumul de desene al lui Gh. Asachi — Colecția Bibliotecii Academiei R.S.R.)

Picătura, de și mică, ce pi-o stâncă picurează,
Face riului o cale care după ea urmează.“

Versurile fluente sînt închinare, așadar, vîrstarelor patriotice ale clasei dominante, care au rupt cu relele năravuri, dîndu-și concursul la întemeierea unei scene naționale.

Mai tîrziu, în prefața la „Nuvele istorice a Romăniei“¹⁰, de fapt o notă autobiografică nesemnată, Asachi a adus noi precizări inițiativei sale :

„La 1817 (*sic*) Asachi au organizat pe a sa cheltueală un teatru de societate în salonul hatmanului Costachi Ghica. El au angajat pe a sa cheltueală un pictor de decorații¹¹ și un mașinist, casa lui se prefăcu în adevărată fabrică. Cortina principală s-a picturat duple un model adus de la Roma, ea înfătoșă pe Apolon cu Musele care tindea mîna Moldovei spre a o rădica. Copiii boerilor Ghica și Sturza a reprezentat mai multe piesse în limba română și franceză. Doamnele Șubina, născută Ghica, Arghirița Sturza, d. Iacovachi Leon și d. M. Cerchez, a mai rămas vii martori“¹².

Doamna Șubin, născută Ghica, a jucat așadar rolul păstoritei Hloe, „jună de doisprezece ani“, cum ne informează rubrica „persoane“ din tipăritura de la 1850 ; un prinț Ghica a deținut rolul lui Mirtil, „păstor, june de treisprezece ani“, Costache Sturza rolul lui Lizis, „închinătoriu a lui Amor“, ultimul rol, al unui „alt închinătoriu mai june“, nemaifiindu-ne știut cine l-a jucat.

Dăm subiectul după E. Lovinescu :

„Mirtil și Hloe și-au făcut niște daruri. Bolnăvindu-se tatăl lui Mirtil, acesta e hotărît să le jertfească pentru însănătoșirea lui Menalca. Un păstor Lamon vîndecă însă pe bătrîn și un glas din statua lui Amor vestește că nu mai încuviințează jertfa plănuită. Lamon nu primește ca răsplată cața¹³ care-i rămîne lui Mirtil, după cum îi rămîn Hloei turturelele ce-i dăruise acesta“¹⁴.

¹⁰ de Gheorghie Asachi, Ediția a III-a, adăogită cu notiție biografică și cu portretul autorului, Iași, Institutul Albinei Romăne, 1867.

¹¹ Decoruri.

¹² *Ibid.*, pp V—VI.

¹³ Lungă bită ciobănească, la un capăt cu cîrlig.

¹⁴ E. Lovinescu: *Gh. Asachi. Viața și opera sa*, ediție definitivă, Editura Casei Școalelor, 1927, pag. 94. Rezumatul este reprodus după studiul lui G. Bogdan—Ducă : *Salomon Gessner în literatura română*, „Convorbiri literare“, anul XXXV, 1901, pag. 168.

Din studiul învățatului istoric literar G. Bogdan-Duică, aflăm ce prefaceri a suferit idila scriitorului german Gessner, *Daphnis*, dramatizată de Florian în *Myrtil et Chloé*. Gh. Asachi a tradus, de fapt, versiunea franceză, în care tinerii nu mai sînt frați, ca în originalul german.

Pastorala l-a atras pe scriitorul român, pe de o parte prin caracterul moral al sentimentelor și situațiilor dramatice, pe de alta din plăcerea de a introduce întiași dată pe scenă niște păstori, costumați în frumosul strai al țăranilor moldoveni. Cu acel prilej, poetul și-a amintit de aptitudinile lui de pictor, cultivate în Italia, ca să compună el însuși cortina, iar gravorul a trasat mai tîrziu o compoziție: „tablo din Mirtil și Chloé”¹⁵. Prea „junii” Mirtil și Hloe se întîmpină spunîndu-și „dorita mî păstorită” și „doritul”. Cu sentimentalismul nemțesc specific, inteligent prelucrat în versiunea franceză, Hloe mărturisește lui Mirtil că-l caută: „Umblam să mă întălnesc cu tine, doritul. că foarte de mult de cînd ni-am dispărțit... de eri sara...!”

Limbajul prea tinerilor îndrăgostiți este curat moldovenesc, cu cîteva neologisme, ca *secret*, *virtuos*, a *displăcea* etc. A *mîneca* înseamnă în gura lui Mirtil a se scula dimineța din somn, iar comparativul rostit de Hloe: „în zadar însă mă scol dimineța, Mirtil este mai mănecat decăt mine” are semnificația *matinal*.

Junii își „giuruiesc” în Templul Amurului, că vor păstra veșnic darurile schimbate între ei (ca pe niște chezășii ale dragostei!).

Hloe are sentimentul de adorație nuanțat de teamă, cînd se prosternă înaintea templului Amurului: „Amorul, *zinule*¹⁶ de care se cuvine a se teme”.

Jertfa „copiilor virtuoși și simțitori” nu mai este trebuitoare, întrucît părintele bolnav se vindecă, dar lecția virtuozității renunțării este și ultimul cuvînt al idilei: „acel ce jertvește toate datoriilor sale, este sigur se agiungă la fericire”. Idealul secolului al XVIII-lea duios și galant era așadar hedonist, virtutea fiind însă calea cea mai sigură către fericire.

Nu e de mirare că la reprezentăția inițiată de Asachi va fi luat parte și mitropolitul cărturar Veniamin Costache, în biblioteca sa nelipsind desigur cărțile profane care îmbinau plăcerea cu virtutea. Ba chiar sîntem asigurați de G. Bogdan-Duică că „pînă către 1830, Gessner se făcuse deci cunoscut și iubit în toate părțile societății române, în cler, în boerime, în profesorime, în tineret”¹⁷. De bună seamă, era prematur ca asemenea produceri, totodată rafinate și naive, să poată pătrunde în popor. Ne putem însă bucura de faptul că, în lipsa acestuia din sala de spectacol, poporul figura pe scenă, iar graiul său răsuna întîia oară într-o compunere dramatică în țara noastră. Abia peste trei ani, dincoace de Milcov, poetul patriot și cetățean care avea să anticipeze Unirea, invectivînd micul rîu de hotar ca pe un „pîriu fără putere”¹⁸ — l-am numit pe Iancu Văcărescu —, compunînd un *Prolog*¹⁹, scria aceste memorabile versuri:

„U-am dat Teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaș de Muse:
Cu el curînd veți fi vestiți
Prin vești departe duse.
În el năravuri îndreptați,
Dați ascuțiri la minte,
— Podoabe limbii noastre dați
Cu românești cuvinte.”

Iancu Văcărescu avea, parcă, o concepție mai limpede și mai largă asupra menirii teatrului în cultura țării lui. Dar și fapta lui Gh. Asachi este dintre acelea care îi vor păstra amintirea în anele teatrului nostru național.

Șerban Cioculescu

¹⁵ Teodor T. Burada o reproduce în *Istoria Teatrului în Moldova*, vol. I, 1915, Iași, pag. 101.

¹⁶ Zeule.

¹⁷ Art. cit., pp. 169—170.

¹⁸ „La Milcov”, 1830.

¹⁹ „La deschiderea teatrului întiași dată în București, în anul 1819”.